

KAZIMIERZ KORUS

O sposobach wzbogacania greckich słowników naukowych

On Enriching Greek Scientific Dictionaries

KRZYSZTOF NARECKI, *Mneme w epoce przedsokratyków*, KUL Lublin 2020, ss. 232

KRZYSZTOF NARECKI, *Mneme in the Pre-Socratic Era*, KUL Lublin 2020, pp. 232

Od czasów twórcy leksykografii polskiej Grzegorza Knapiusza, (Knapskiego, Knapius 1564–1638), którego *Skarbiec polsko-łacińsko-grecki* był największym dziełem leksykografii staropolskiej, praca nad wszelkimi tego typu naukowymi słownikami zawsze wymagała akrybii, naukowej kompetencji w prowadzeniu krytycznej analizy tekstów i ustalania znaczeń wynikających z kontekstów. I co najważniejsze nieustannych badań uzupełniających. Właśnie takim badaniem uzupełniającym leksykony nowożytne jest praca prof. Krzysztofa Nareckiego.

Monografia przynosi nowe ustalenia w nauce, nie waham się powiedzieć, nie tylko polskiej, ale i światowej. Dotyczy precyzyjnych badań leksykograficznych, a ściślej mówiąc metodologii opracowania materiałów słownikowych.

Autor przekonywająco dowodzi, jak stosując znaną od czasów Knapiusza, a udoskonaloną przez Samuela Bogumiła Lindego (1771–1847) metodę kontekstu literackiego, możemy wzbogacić pojęcie, w tym przypadku *mneme*, o nowe desygnaty nazwy, nieznane współczesnym autorom naukowych słowników (mam na myśli *The Brill Dictionary of Ancient Greek*, red. F. Montanari, 2015, *A Greek-English Lexicon* Liddell’a-Scota LSJ 1996), a także jak należy skorygować nowożytne tłumaczenia poetów, czy prozaików epoki archaicznej i klasycznej.

Krzysztof Narecki bierze pod uwagę tylko te teksty literackie, w których znajduje pojęcie *mneme*. W wyniku drobiazgowej kwerendy dociera do osiemnastu autorów, poczynając od Hezjoda, a kończąc na sofistach, (Gorgiasz, Prodikos) i anonimowym autorze traktatu, którego się zazwyczaj

cytuje jako *Anonim Jamblich*a. Warto przy tej okazji zaznaczyć, że znakomitą tu rolę dla przyszłych czytelników, zarówno uczonych, jak i tłumaczy, pełni *Skorowidz miejsc występowania mneme* (s. 201–203).

W sumie poddanych analizie zostało 65 kontekstów, co przy stanie zachowania literatury przedsokratycznej nie jest liczbą małą, zwłaszcza jeżeli się porówna z najczęściej (prawdopodobnie) występującym rzeczownikiem *logos* (164 miejsc). Autor przyjmuje metodę diachronicznej analizy, a to pozwala obserwować rozwój znaczeń tego pojęcia. Przekonywająco dowodzi, jak znaczenie jednego pojęcia – *mneme* uzyskuje w kontekście literackim nowe wartości semantyczne, subtelne odcienie znaczeniowe i jakie pełni funkcje w utworze.

Osiągnięciem badawczym o znaczeniu międzynarodowym książki jest wzbogacenie o nowe wartości semantyczne znaczeń pojęcia *mneme*, które znamy ze słowników greckich ściśle naukowych, które wymieniłem wyżej, jak i specjalistycznych, wyliczonych przez Autora w *Bibliografii* (s. 211–213).

W słownikach naukowych angielskich pojęcie *mneme* ma zasadniczo trzy znaczenia: 1. *record, memory*, 2. *mention, precept*, 3. *commemoration, anniversary*. Podobnie w *Słowniku języka polskiego* pod hasłem *pamięć* również mamy trzy znaczenia: 1. „Zdolność”, „predyspozycja umysłu do przyswajania i przypominania doznanych wrażeń, przeżyć, wiadomości”; 2. „pamiętanie”, „wspominanie”, „pamiątka”, „upamiętnienie kogoś lub czegoś”; 3. „urządzenie służące do przyjmowania informacji, przechowywania ich”.

Tymczasem w wyniku precyzyjnej analizy owych 65 fragmentów, zaczerpniętych z 18 poetów i prozaików greckich, Narecki odkrywa osiemnaście nowych odcieni znaczeniowych (!), które odtąd, jak należy przypuszczać, słowniki naukowe będą zobowiązane do ich uwzględnienia. Ich autorzy mogą w dobrze skonstruowanym streszczeniu angielskim zapoznać się z wszystkimi tymi pojęciami, a podanie kontekstów, w których się znajdują, ułatwi ewentualne dalsze badania ich użycia w epokach poklasycznych. Tu dla porównania z trzema znaczeniami słowników naukowych, wyżej cytowanych, odnotujemy za Autorem (s. 194) najpierw w j. polskim nowe odcienie znaczeniowe greckiego pojęcia *mneme*: 1. „podziw”, „szacunek”; 2. „świadomość”; 3. „troska”, „dbałość”; 4. „myśl”; 5. „wiedza”; 6. „sława”; 7. „czas”; 8. „kult”; 9. „umiejętność odtworzenia w poezji”; 10. „baczenie”, „uwaga”; 11. „świadek”, „dowód”; 12. „rachunek/bilans”; 13. „historia”, „opowieść”; 14. „racja”, „słuszność”; 15. „obraz”, „panorama”, „wyobrażenie”; 16. „tradycja”; 17. „wyobrażenie”, „postać”, „kształt”; 18. „wyrocznia”. A następnie dla porównania z anglojęzycznymi słownikami przywołajmy również ich odpowiedniki: *admiration, awareness, consciousness, care, solicitude, thought, knowledge, fame, time, cult, worship, the skill of (re)creating* (lub *the poetic art of reconstruction*), *vigilance, attention*,

testimony, proof, calculation, balance, story, narrative, right, rightness, picture, panorama, image, tradition, formshape, oracle (s. 220).

Autor przyjmuje szeroką, interdyscyplinarną perspektywę, badając wieloznaczność słowa *mneme* i jego różnorodne funkcje. K. Narecki już na wstępie pisze:

W ostatnich dziesięcioleciach pamięć stała się jednym z ważniejszych pojęć i dominującym wątkiem, który pojawia się w debatach prowadzonych w ramach różnych dziedzin działalności człowieka, takich jak: filozofia, socjologia, polityka, historia, kulturoznawstwo i teoria literatury, [...] pojęcie 'pamięci' często jest używane w dość szerokim znaczeniu i nie zawsze w sposób jednoznaczny, nierzadko też pamięć zastępuje rozum, stając się wówczas dominującą zdolnością intelektualną, po którą sięga się za każdym razem, gdy trzeba wyjaśnić zjawisko historyczne, polityczne lub społeczne.

Dodatkowym liczącym się osiągnięciem żmudnych badań Autora są próby ustalania funkcji użytego wyrazu. I tak między innymi dowiadujemy się o istotnej różnicy między sposobem użycia *mneme* w dziełach dwóch wielkich historyków Herodota i Tukidydesa (s. 81–150). Herodot stosuje *mneme* najczęściej w celach retoryczno-literackich, a Tukidydes każe czytelnikowi rozumieć to pojęcie jako „władza”, „zdolność intelektu” do zapamiętania i przechowywania ważnych treści, łączących obywateli polis, budujących ich świadomość, tworzących wspólnotę przeżyć, dokonań, wartości. Nadaje mu zatem funkcję racjonalno-pragmatyczną (s. 149).

Na zakończenie dodam, że książka ujmuje swoją przejrzystością konstrukcji i ułatwieniami dla czytelnika, pragnącego się zapoznać z wybranym tylko autorem. Służą temu dobrze opracowane indeksy i podsumowania po każdym rozdziale. Reasumując oceniam książkę Nareckiego bardzo wysoko (*summa cum laude*) jako nowatorskie osiągnięcie na skalę międzynarodową.

KAZIMIERZ KORUS – emerytowany profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego; Aktywny członek Polskiej Akademii Umiejętności. Autor ponad 150 prac, w tym 11 monografii naukowych. Dwie ostatnie to *Grecki Mim w Gatunkach Literackich* (2015); *Godność i wolność. Greckie źródła tożsamości europejskiej* (2019). Prowadzi badania nad kulturą grecką, historią literatury greckiej, zwłaszcza satyrą, pantomimą, dramatem, retoryką poklasyczną i antyczną krytyką literacką. Interesuje się także teorią pedagogiki greckiej.

KAZIMIERZ KORUS – *professor emeritus* of the Jagiellonian University; Active Member of the Polish Academy of Arts and Sciences. Author of over 150 works, including 11 scientific monographs. The last two are *Greek Mime in Literary Genres* (2015); *Dignity and freedom. Greek Sources of European Identity* (2019). He conducts research on Greek culture, the history of Greek literature, especially satire, mime, drama, post-classical rhetoric and ancient literary criticism. He is also interested in the theory of Greek pedagogy.